

та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем в такий саме час. Видається, така непослідовність та нелогічність повинна бути усунена шляхом внесення змін у відповідну частину ст. 262 КК.

1. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=63806 (дата перегляду: 29.06.2022)

2. Пояснювальна записка до ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7124&skl=10 (дата перегляду: 29.06.2022)

3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.

Горох О. П.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
*(Національний університет
«Києво-Могилянська академія»)*

Коломієць С. С.,

аспірант відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
*(Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України)*

ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ВОЄННОГО ЧАСУ ЩОДО ПЕНАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПРОРАХУНКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У протидії кримінальним правопорушенням законодавець використовує полярні напрями кримінально-правової політики – криміналізацію (пеналізацію) при посиленні відповідальності за певні діяння і декриміналізацію (депеналізацію) при її пом'якшенні. Не став винятком в аналізованому аспекті і сучасний період вітчизняного законотворення, зумовлений запровадженням в Україні воєнного стану.

З метою посилення кримінальної відповідальності за певні діяння, вчинені в умовах воєнного стану, законодавець вніс до Кримінального кодексу України (далі – КК) відповідні зміни. Спираючись на предмет власних наукових інтересів, проаналізуємо окремі з них.

1. Пеналізація кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану. Законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03 березня 2022 року № 2108-IX та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14 квітня 2022 р. № 2198-IX окрім встановлення відповідальності за колабораціонізм (ст. 111-1 КК) та за пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК), відповідно, було водночас передбачено збільшення меж покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 5 ст. 55 КК) за вчинення цих кримінальних правопорушень. За діяння, передбачені статтями 111-1 та 111-2 КК, аналізоване покарання тепер може бути призначено на строк від 10-ти до 15-ти років.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 2113-IX було посилено відповідальність за державну зраду (ст. 111 КК) та диверсію (ст. 113 КК), вчинені в умовах воєнного стану. Зазначені статті були доповнені частинами другими, в яких за ці діяння, вчинені в умовах воєнного стану, встановлено покарання у виді позбавлення волі на строк 15-ть років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Також Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03 березня 2022 року № 2117-IX зокрема було посилено відповідальність за крадіжку (ст. 185 КК), грабіж (ст. 186 КК), розбій (ст. 187 КК), вимагання (ст. 189 КК), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК). Частини четверті цих статей були доповнені особливо кваліфікуючою ознакою – «діяння, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану».

2. Прорахунки пеналізації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану. Загалом, внесені до кримінального законодавства зміни заслуговують на підтримку. Однак викликає сумніви фрагментарність та не системність законодавчих рішень. Складається враження, що праця робочих груп над аналізованими законами була неузгодженою. Безумовно, що і брак часу законопроектної роботи в обмежений час теж дав про себе знати.

По-перше, постає питання про те, чому законодавець Законами України від 03 березня 2022 року № 2108-IX та від 14 квітня 2022 р. № 2198-IX збільшив межі покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю лише за діяння, передбачені статтями 111-1, 111-2 КК, залишивши осторонь інші діяння, що можуть бути вчинені на шкоду

національній безпеці України, – передбачені зокрема статтями 109, 110, 110-2, 111, 113, 114-2, 328, 436, 436-2, 442 КК?

Постає й інше запитання. А чи не «zasлугують» особи, які вчинили кримінальні правопорушення на шкоду національній безпеці України бути обмежені в політичних правах? Покарання у виді обмеження політичних прав передбачено в кримінальному законодавстві, зокрема, Бельгії, Франції, ФРН і є дієвим засобом у запобіганні аналізованим правопорушенням.

По-друге, не витримує, на нашу думку, критики посилення Законами України від 03 березня 2022 року № 2113-IX та № 2117-IX відповідальності лише за окремі кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, постає питання, чому ця ознака не стала кваліфікуючою для діянь, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 112, 114, 328, 436, 436-2, 442 КК?

Крім того, є незрозумілим, чому законодавець не посилив відповідальність за шахрайство (ст. 190 КК), вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану? Адже сьогодні правоохоронці масово фіксуються випадки заволодіння недоброчесними громадянами (псевдоволонтерами) коштів та речей, що вони отримали від фізичних та юридичних осіб як гуманітарну (благодійну) допомогу.

По-третє, чому у протидії кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах воєнного або надзвичайного стану, законодавець задіяв лише правові інструменти Особливої частини КК (субінститут кваліфікуючих ознак) і проігнорував інститути Загальної частини КК? Йдеться зокрема про субінститути обмеження застосування до певних осіб положень про звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, пом'якшення покарання тощо. Адже корупційним правопорушенням, кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, порушеннями правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, законодавець протидіє за допомогою субінститутів обмеження застосування певних норм.

3. Перспективи пеналізації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану. Проаналізовані законодавчі прорахунки потребують усунення через внесення відповідних змін до законодавства.

Доречно зазначити, що усвідомлюючи нагальність законодавчих змін кримінального законодавства в умовах воєнного стану, важливість комплексного та системного підходу при вдосконаленні законодавства Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президенті України (далі – робоча група) запропонувала законодавцю набір законодавчих рішень, що знайшли частково своє відображення в Проекті Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо кримінальної відповідальності осіб під час

особливого періоду та в умовах надзвичайного стану)» (номер 7156 від 13.03.2022 р. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39213>). В межах цієї публікації, окремі із запропонованих робочою групою рішень теж заслуговують на увагу.

По-перше, видається доцільним закріпити в законодавстві правило, згідно з яким покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у збільшених межах (ч. 5 ст. 55 КК) могло б застосовуватися до засуджених не лише за діяння, передбачені статтями 111-1, 111-2 КК, а й за діяння, передбачені статтями 109, 110, 110-2, 111, 113, 114-2, 328, 436, 436-2, 442 КК. Суспільна небезпека цих посягань вимагає адекватних заходів реагування до осіб, які їх вчинили.

По-друге, назрілим є доповнення системи покарань (ст. 51 КК) покаранням у виді «обмеження політичних прав». Таке законодавче рішення робоча група запропонувала парламентарям ще у березні 2022 р. Ми вважаємо доцільним доповнити Кримінальний кодекс України статтею 55-1 такого змісту:

«Стаття 55-1. Обмеження політичних прав

1. Обмеження політичних прав полягає в зупиненні можливості особою, засудженою за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених розділами I, V, IX, XII, XIV, XV, XIX та XX Особливої частини цього Кодексу, реалізовувати свої політичні права:

1) брати участь у виборах чи референдумі, відповідно, як кандидат на посаду Президента України, народного депутата України, депутата місцевої ради, міського, селищного, сільського голови, старости або як виборець, член виборчої комісії, офіційний спостерігач, учасник референдуму, член ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму;

2) брати участь у передвиборчій агітації або агітації щодо референдуму;

3) брати участь у конкурсах на посади в органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

4) бути засновником або членом політичної партії, засновником громадського об'єднання, органу самоорганізації населення, формування з охорони громадського порядку та державного кордону, добровольчого формування територіальної громади;

5) бути організатором масових публічних заходів.

2. При призначенні покарання у виді обмеження політичних прав суд у вирокі зазначає, яке саме право чи права засудженої особи, передбачені частиною першою цієї статті, обмежуються.

3. Обмеження політичних прав може бути призначене як додаткове покарання на строк від п'яти до п'ятнадцяти років.

4. Обмеження політичних прав призначається, коли з урахуванням характеру вчиненого кримінального правопорушення та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за засудженою особою таких прав.

5. При призначенні обмеження політичних прав як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк - воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк обмеження політичних прав обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді обмеження політичних прав як додаткового до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 цього Кодексу – з моменту набрання законної сили вироком».

По-третє, статті 109, 110, 110-2, 112, 114, 328, 436, 436-2, 442 КК заслуговують на доповнення кваліфікуючою ознакою «ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану», а ч. 4 статті 190 КК – кваліфікуючою ознакою «ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану».

По-четверте, ми переконані, що кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах воєнного або надзвичайного стану, потрібно протидіяти не лише через конструювання кваліфікованих складів окремих кримінальних правопорушень (як законодавець це зробив, зокрема, в частинах 2 статей 111, 113 та частинах 4 статей 185, 186, 187, 189, 191 КК), а застосовуючи комплексний підхід.

Зокрема, варто обмежити можливість застосування до таких осіб законодавчих положень про:

1) звільнення від кримінальної відповідальності (для цього в статтях 45, 46, ч. 1 ст. 47, ст. 48 КК, після слів «що знижують увагу та швидкість реакції» потрібно доповнити словами «*умисних кримінальних правопорушень, вчинених в особливий період або в умовах надзвичайного стану*»);

2) пом'якшення покарання (для цього в ч. 1 ст. 69 КК після слів «кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією» потрібно доповнити словами «*або умисне кримінальне правопорушення, вчинене в особливий період або в умовах надзвичайного стану*»);

3) звільнення від покарання (для цього в ч. 4 ст. 74, ч. 1 статті 75, пункти 1, 2 ч. 3 ст. 81, пункти 1, 2 ч. 4 ст. 82, ч. 4 ст. 86 КК після слів «що знижують увагу та швидкість реакції» потрібно доповнити словами «*умисне кримінальне правопорушення, вчинене в особливий період або в умовах надзвичайного стану*»; а в ч. 1 ст. 79 та ч. 2 ст. 91 КК після слів «кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією» також потрібно доповнити словами «*умисні кримінальні правопорушення, вчинені в особливий період або в умовах надзвичайного стану*»).

Також з метою забезпечення призначення судами покарання, що відповідатиме ступеню тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого в особливий період або в умовах надзвичайного стану, робоча група висловила законодавцю конкретну пропозицію – закріпити в КК спеціальну засаду призначення покарання такого змісту:

«Стаття 69-2. Призначення покарання за кримінальне правопорушення, вчинене в особливий період або в умовах надзвичайного стану

1. Строк або розмір покарання, призначеного судом за вчинення в особливий період або в умовах надзвичайного стану умисного кримінального правопорушення, не може бути меншим трьох четвертих максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, що може бути призначене відповідно до цього Кодексу».

У разі реалізації такого законодавчого рішення, п. 11 ч. 1 статті 67 КК потрібно буде виключити із кримінального законодавства.

Сподіваємось, що наші критичні міркування стануть в нагоді законодавцю під час вдосконалення положень Кримінального кодексу України, зумовлених особливим періодом або в умовах надзвичайного стану.

Горпинюк О. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

**НЕОБХІДНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПУБЛІЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ СИМВОЛІКИ
ВОЄННОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОГО НЕОНАЦИСТСЬКОГО
ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНУ,
А ТАКОЖ ПРОДУКЦІЇ, ЩО МІСТИТЬ ТАКУ СИМВОЛІКУ**

12 червня 2022 року в Україні набув чинності Закон України від 22 травня 2022 року «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» (далі – Закон) [1]. Законом передбачено заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України. За Законом до вищезгаданої пропаганди належать:

- поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності Російської Федерації, органів держави-терориста (держави-агресора), їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та (або) представників, які відкрито або приховано діють від імені Російської Федерації на території України або з територій інших держав проти України;